

Prasa w okresie II wojny światowej

Kłęska, jakiej doznała Polska w kampanii wrześniowej oraz okupacja ziem polskich przez Niemcy i ZSRR oznaczały kres systemu prasowego wykształconego w okresie dwudziestolecia. Było to spowodowane polityką obu okupantów, która zakładała likwidację wszystkich instytucji kulturalnych i społecznych, w tym także wydawnictw prasowych oraz wprowadzenie nowych, kontrolowanych przez siebie. Pewną kontynuacją przedwojennej działalności prasowej były inicjatywy podjęte na emigracji. Również prasa konspiracyjna miała inny charakter. Rok 1939 otworzył nowy rozdział w dziejach polskiej prasy, który trwał do czasu zakończenia wojny.

Kraj – okupacyjne systemy prasowe

Większość tytułów prasowych przestała wychodzić jeszcze przed rozpoczęciem działań wojennych. Punktem wyjścia niemieckiej polityki prasowej w Generalnym Gubernatorstwie stanowił zakaz wydawania jakichkolwiek druków periodycznych, odcięcie społeczeństwa od źródeł informacji, zakaz posiadania radioodbiorników.

Niemiecką prasę w języku polskim wydawaną w czasie wojny określano mianem „gadzinowej”. Podstawową funkcją tej prasy było: budowanie, a potem utrwalanie systemu okupacyjnego, informowanie o potędze III Rzeszy, deprecjonowanie sojuszników polskich. Równie charakterystyczne dla tej prasy było posługiwanie się kategorią wroga. Prasa „gadzinowa” była instrumentem władzy do kształtowania postaw zgodnych z propagandą.

W Warszawie 11 października 1939 roku zaczął ukazywać się Nowy Kurier Warszawski. W Krakowie wydawano Gonicz Krakowski.

W okresie wojny na terenie Gubernatorstwa władze okupacyjne wydawały około 50 pism.

Władze okupacyjne nie mogły liczyć na współpracę ze strony polskich dziennikarzy i publicystów w wiadomych względów.

Na terenach zajętych po 17 września 1939 roku przez ZSRR zorganizowany został system prasowy podobny w generalnych założeniach do istniejącego w GG. I w tym wypadku zlikwidowano wszystkie ukazujące się dotychczas tytuły, zaś na ich miejsce wprowadzono nowe, mające pełnić funkcje nie tyle informacyjne, ile przede wszystkim propagandowe. 27 września 1939 roku ukazał się pierwszy numer Czerwonego Sztandaru, dziennika informacyjnego wydawanego we Lwowie. Pismo to pod wieloma względami przypominało gadzinówki wychodzące w Gubernatorstwie. Drugim dziennikiem była Prawda Wileńska.

Prasa konspiracyjna

Powstanie w okupowanej Polsce prasy konspiracyjnej było naturalnym odruchem reakcji na klęskę wrześniową oraz przejawem formowania się podziemia politycznego i zbrojnego. Dysponowanie własną prasą było dla ugrupowań działających w konspiracji jedyną formą dotarcia do społeczeństwa, umożliwiało zarazem przeciwdziałanie propagandzie władz okupacyjnych.

Każde środowisko bądź ugrupowanie myślące o prowadzeniu działalności wydawniczej musiał zapewnić sobie przede wszystkim drukarnię oraz papier. Najważniejszym wydawcą prasy podziemnej było krajowe przedstawicielstwo rządu w Londynie. Najważniejszym i najdłużej

ukazującym się pismem ZWZ-AK był tygodnik Biuletyn Informacyjny. Dokonywano czasami także jawnego kolportowania imitacji prasy godzinowej. Prasa podziemna miała podtrzymywać na duchu i, poprzez kontrast z propagandą godzinową, utrwalać przekonanie o ostatecznym zwycięstwie sprawy polskiej.

Upadek Powstania Warszawskiego stanowił koniec większości pism konspiracyjnych. Przenoszenie wydawnictw ze zburzonej Warszawy do innych miejscowości okazywało się często zadaniem zbyt trudnym organizacyjnie. W okresie okupacji ukazywało się blisko 2 tys. tytułów prasy konspiracyjnej.

Nadzieje, że czas powojenny stanowić będzie naturalne przedłużenie działalności prowadzonej w podziemiu dla większości ugrupowań okazały się złudne. Sytuacja, w jakiej znalazła się Polska w 1945 roku spowodowała, że prasa konspiracyjna nie przeszła do działalności jawnej.

Poza krajem , lata 1939 - 1989

Wojna

Powstanie ośrodka władzy na obczyźnie, co nastąpiło w końcu września 1939 roku, postawiło na porządku dziennym kwestię prasy. Było oczywiste, że rząd musiał dysponować przynajmniej kilkoma pismami, które informowałyby o podjętych przez niego działaniach. Takie intencje towarzyszyły założeniu Głosu Polskiego, dziennika wydawanego w Paryżu od listopada 1939 roku.

Inną grupą pism, po rządowych i partyjnych, stanowiły periodyki będące efektem działań osób prywatnych. Najchlubniejszym przykładem jest Słowo, redagowane przez Stanisława Cata-Mackiewicza.

Polskie pisma przez cały okres wojny ukazywały się także na Bliskim Wschodzie.

Starano się także nadzorować polską radiofonię na obczyźnie. W początku września rozpoczęła nadawanie polska sekcja BBC.

Po II wojnie światowej

Dzienniki i czasopisma emigracji londyńskiej

Po 1945 roku Londyn stał się miejscem, w którym ukazywała się największa na emigracji ilość gazet i czasopism. Był w związku z tym dużym skupiskiem dziennikarzy i publicystów.

Dziennik Polski przez długi czas utrzymywał poziom z okresu powojennego i pozostał jedynym pismem codziennym emigracji ukazującym się na terenie Europy Zachodniej obok polonijnego Narodowca, wydawanego we Francji.

Odpowiednikiem Dziennika w grupie pism tygodniowych była Gazeta Niedzielną. Dziennik oraz Gazeta, ze względu na ich zadania, które wymuszały łatwość odbioru, nie wyczerpywały ambicji czytelnika inteligentnego. Ten sięgał po tygodniki społeczno-kulturalne, które w wielu wypadkach były kontynuacjami, bądź tylko pogłoskami tytułów wydawanych przed wojną. Nie ulega wątpliwości, że w tej grupie największą popularnością cieszyły się londyńskie

Wiadomości, które stały się także jednym z najważniejszych miejsc kształtowania się sposobu i stylu myślenia nieprzejednanych.

W Niemczech i we Francji

W okresie bezpośrednio powojennym sporo polskich pism ukazywało się w Niemczech. W latach 1945-46 na terenie zachodnich stref okupacyjnych wychodziło ponad 200 tytułów (Kronika, Ostatnie Wiadomości).

Najpopularniejszym polskim pismem we Francji po 1945 roku był Narodowiec.

Stany Zjednoczone, Kanada, Australia

Emigranci, którzy po wojnie zaczęli przybywać do Stanów Zjednoczonych, mieli do dyspozycji szereg dzienników i czasopism już wydawanych przez Polonię. Po zakończeniu wojny zmieniły się nieco profile (Nowy Dziennik w Nowym Jorku; Związkowiec, Głos Polski w Toronto; Wiadomości Polskie i Tygodnik Polski w Australii).

Prasę emigracyjną można podzielić na dwie grupy: o zasięgu ogólnie emigracyjnym (Kultura, Dziennik Polski, Wiadomości) oraz pisma o zasięgu niewykraczającym poza obręb środowisk polskich w poszczególnych krajach (Wiadomości Polskie, Nowy Dziennik).

Paryska Kultura

Czasopismem wymagającym osobnej uwagi jest miesięcznik Kultura, wydawany i redagowany przez Jerzego Giedroycia. Pierwszy numer ukazał się w 1947 roku w Rzymie. Giedroyc chciał, żeby Kultura była instrumentem oddziaływania nie tylko na czytelnika emigracyjnego, ale i krajowego, by wpływała na sytuację w Polsce. Strategia przyjęta przez to pismo, dość szybko przyniosła wymierne rezultaty. Kultura skutecznie przekonywała do prezentowanego przez siebie sposobu myślenia. Do wybitnych współpracowników Giedroycia należeli: Leszek Kołakowski, Czesław Miłosz, Witold Gombrowicz, Gustaw Herling-Grudziński. Zgodnie z wolą Jerzego Giedroycia Kultura przestała się ukazywać po jego śmierci. Ostatni numer wyszedł w październiku 2000 roku.

Radio

Po zakończeniu wojny nie zaprzestała nadawania sekcja polska BBC. Ale zasady, jakimi kierowała się ta stacja oraz fakt utrzymywania stosunków dyplomatycznych między Wielką Brytanią a PRL powodowały, że wpływ emigracji londyńskiej na programy stacji był znikomy.

Od końca lat czterdziestych nadawała także polska sekcja Głosu Ameryki. Program uwzględniał wydarzenia w kraju, zawierał także informacje o życiu politycznym i kulturalnym emigracji.

Polska sekcja Radia Madryt nadawała tylko do 1975 roku z przyczyn politycznych.

W 1952 roku rozpoczęła stałą emisję programu Rozgłośnia Polska Radia Wolna Europa. Jej szefem i współorganizatorem był Jan Nowak-Jeziorański. Stacji udało się przełamać monopol informacyjny komunistycznej władzy i wpływać, jeśli nie na postawy, to na pewno na poglądy sporej części społeczeństwa.